

IWONA KARASEK–WOJCIECHOWICZ*

CZY WZORCE UMOWNE FIDIC
MOGĄ STANOWIĆ WZÓR
DLA POLSKIEGO USTAWODAWCY
W ZAKRESIE REGULACJI ŚWIADCZENIA USŁUG?*

W Polsce podjęty został wysiłek przygotowania nowego kodeksu cywilnego¹. Toczące się od kilku lat prace zaowocowały opracowaniem i opublikowaniem projektu księgi pierwszej². Wciąż natomiast toczą się prace nad częścią szczegółową prawa zobowiązań. Poniższy artykuł jest głosem w dyskusji nad stworzeniem przyszłej optymalnej regulacji świadczenia usług, w tym także takich usług, których jednym z celów lub wyłącznym celem jest stworzenie określonego dzieła. Opracowanie pokazuje niektóre interesujące, wielokrotnie wykorzystywane i sprawdzone w praktyce rozwiązania standardowych wzorców FIDIC, uzasadniając celowość pochylenia się nad nimi w procesie poszukiwania optymalnego kształtu przyszłego polskiego kodeksu cywilnego. Artykuł ten nie ma natomiast na celu kompleksowego omówienia wzorców FIDIC ani tym bardziej przedstawienia fenomenu samych wzorców umownych³.

---

* Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, radcą prawnym.

** Artykuł powstał w ramach projektu finansowanego przez NCN pt. „*Made in Europe*” — europejskie standardy prawne jakości usług świadczonych w konkurencyjnych warunkach globalnego rynku. Modelowe rozwiązania prawa zobowiązań zorientowanego na usługi (projekt nr UMO-2012/04/A/HS5/00709).

¹ *Zielona Księga. Optymalna wizja kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006.

² Projekt dostępny na stronie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego/> (ostatni dostęp: 6 lipca 2014 r.).

³ Omówienie wzorców jako instytucji prawa prywatnego zob. przykładowo M. Bednarek: *Wzorce umów* (w:) *System prawa prywatnego*, t. V, red. E. Łętowska, Warszawa 2013 oraz powołana tam szeroko pozostała literatura.

1. ROLA WZORCÓW FIDIC W PRAKTYCE OBROTU GOSPODARCZEGO

Poszukując optymalnego kształtu regulacji umowy o świadczenie usług warto przyrzeć się nie tylko obcym systemom prawnym. Niezwykle interesujące jest to, iż mimo braku ujednoczenia w całym świecie (a nawet tylko w Europie) regulacji świadczenia usług, większość umów w sektorze budowlanym, dotycząca realizacji dużych przedsięwzięć, zawierana jest według takich samych warunków kontraktowych, dostosowywanych jedynie do przepisów bezwzględnie obowiązujących systemu prawnego, któremu dana umowa zostaje poddana. Ten stan rzeczy jest wynikiem zawierania umów przy zastosowaniu wzorców FIDIC. Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów (FIDIC)⁴ powstała w 1913 r. w Genewie. Jest organizacją o charakterze globalnym, zrzeszającą krajowe organizacje inżynierów konsultantów. Główną przyczyną jej powstania była chęć pokonania bariery prawnej na rynku usług budowlanych poprzez opracowanie wzorca umownego, który mógłby być stosowany powszechnie na całym świecie. W rezultacie doszło do opracowania wzorców umów dla podstawowych typów umów o roboty budowlane, a także dla innych umów w procesie inwestycyjnym. Wzorce te wymagają wprawdzie dostosowania w każdym państwie do obowiązujących w nim bezwzględnie przepisów, lecz dostosowaniem zajmują się krajowe organizacje zrzeszone w FIDIC (po jednej organizacji z każdego z państw). Opracowują one konieczne, sugerowane dostosowania, ujmowane w postaci „Warunków szczegółowych”, mających pierwszeństwo w zastosowaniu przed „Warunkami ogólnymi” (opracowanymi przez FIDIC). Zatem przykładowy przedsiębiorca budowlany z Kanady, chcąc startować w przetargu w Polsce, analizuje jedynie — zwykle krótkie — „Warunki szczegółowe kontraktu”, ponieważ ogólne warunki FIDIC są powszechnie znane w branży budowlanej na całym świecie. W ten sposób **wzorce FIDIC dokonały w znacznej mierze tego, do czego Unia Europejska zdaje się zmierzać, choć niezwykle wolnymi krokami: usunęły w istotnym zakresie barierę prawną w zawieraniu umów świadczenia usług, i to nawet nie tylko na rynku europejskim, lecz także międzynarodowym.** Pokazuje to, że nawet odmienne systemy krajowe prawa zobowiązań nie są przeszkodą do wyeliminowania lub przynajmniej znacznego ograniczenia bariery prawnej w zakresie prawa zobowiązań. Wystarczy opracować takie standardowe warunki umów, które byłyby doceniane przez zdecydowaną większość uczestników obrotu, a oni sami zaczną je powszechnie wykorzystywać na całym świecie, niezależnie od różnych modeli regulacji przyjmowanych przez poszczególne systemy prawne⁵. Wzorce FIDIC są powszechnie stosowane przy zawieraniu kontraktów

---

⁴ Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils.

⁵ Dalsza część artykułu wyjaśnia także, dlaczego pomimo tego, że wzorce są szeroko dobrowolnie wykorzystywane przez uczestników obrotu, byłoby jednak celowe rozważenie przejęcia pewnych ich rozwiązań do kodeksu cywilnego.

międzynarodowych. Są one stosowane również w kontraktach finansowanych lub współfinansowanych przez Bank Światowy, EBRD, PHARE, instytucje finansowe Unii Europejskiej oraz agendy ONZ⁶. Także w Polsce, pomimo braku obligatoryjności ich stosowania, są one standardowo wykorzystywane do realizacji dużych obiektów. W naszym kraju pierwszym budynkiem zrealizowanym według standardów FIDIC był wieżowiec LIM (hotel Marriott) w Warszawie w 1985 r. Twierdzi się, że przynajmniej do 2007 r. praktycznie wszystkie duże obiekty w Polsce (hotele, porty lotnicze, biurowce, oczyszczalnie ścieków, drogi) zostały zrealizowane na podstawie tych wzorców⁷.

Skąd się bierze ten — rzec można — fenomen wzorców FIDIC? „Po pierwsze, warunki kontraktowe to rezultat wieloletnich doświadczeń samych uczestników rynku: inżynierów–konsultantów, działających na międzynarodowych rynkach i kompleksowo nadzorujących realizację największych przedsięwzięć po obu stronach umowy, a posługujących się w trakcie tego nadzoru instrumentami zapewnianymi przez umowę. Ich pozycja, która jest im zwykle przypisywana w procesie budowy jako »bezstronnego« profesjonalisty działającego pomiędzy inwestorem a wykonawcą⁸, pozwoliła im uzyskać doświadczenie umożliwiające wypracowanie rozwiązań kontraktowych stymulujących sprawne zakończenie realizacji prac, a bez popadania w spory blokujące i zatrzymujące proces budowy. Po drugie, stosowanie warunków FIDIC powoduje przyjęcie jednolitych procedur realizacji inwestycji na całym świecie, co stanowi duże ułatwienie dla osób zaangażowanych w proces budowlany i pozwala przełamać barierę prawną świadczenia usług w tym sektorze. W końcu, po trzecie, uważa się, że istotą i podstawowym założeniem kontraktów FIDIC jest utrzymanie równowagi między wymaganiami i interesami stron oraz sprawiedliwy (optymalny) podział: ryzyka, zagrożeń i odpowiedzialności między obiema stronami kontraktu^{9, 10}». Tak jest w istocie przez praktyków i uczestników rynku bardzo często oceniany.

Należy jednak zaznaczyć, że w ciągu ostatnich kilku lat narasta w Polsce, w przetargach organizowanych w trybie zamówień publicznych (przede wszystkim przez GDDKiA, ale nie tylko) niepokojąca rynek budowlany tendencja. Mianowicie zamawiający odchodzą od standardów FIDIC poprzez ich przekształcanie w ten sposób, by jak największe ryzyko zostało przerzucone na wykonawcę. W przetargu nie ma on już możliwości negocjacji warunków umów i chcąc uzyskać zamówienie, musi on owo ryzyko zaakceptować. Wśród praktyków wydaje się przeważać ocena,

⁶ K. Woźnicki, Z. Boczek: *FIDIC w realizacji inwestycji*, Konsultant — Biuletyn Stowarzyszenia Inżynierów, Doradców i Rzeczoznawców (SIDiR) 2007, nr 1, s. 3.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Co wzmiankowane jest często wynagrodzeniem, premijującym ukończenie budowy w terminie w stanie zdatnym dla realizacji założonego celu.

⁹ K. Woźnicki, Z. Boczek: *FIDIC w realizacji inwestycji*, *op. cit.*, s. 3.

¹⁰ Ryzyko w standardach FIDIC starano się rozłożyć w ten sposób, aby ponosiła go strona, która najlepiej może kontrolować ryzyko, zarządzać ryzykiem, ograniczać ryzyko. Wyjątkiem od tych reguł jest jedynie Srebrna księga (*Turnkey Projects*), znajdująca zastosowanie przy projektach „pod klucz”. Na gruncie tego typu kontraktu prawie całe ryzyko jest z założenia przerzucone na wykonawcę, a zamawiający płaci premię za zwolnienie go z ryzyka.

iz jest to jedna z głównych przyczyn¹¹ upadłości firm realizujących w Polsce kontrakty drogowe: „Warunki kontraktowe FIDIC mają za zadanie rozłożyć ryzyko związane z prowadzoną inwestycją, w miarę możliwości równomiernie pomiędzy Inwestora, jako zamawiającego, a wykonawcę. Ich celem jest stworzenie relacji partnerskich pomiędzy uczestnikami procesu budowlanego. Jednakże w naszych realiach, niestety, dominuje wykreślanie z ogólnych warunków kontraktu tych zapisów, które są niekorzystne dla zamawiającego [...], obciążając większym ryzykiem wykonawcę inwestycji, co często skutkuje w istocie tym, że zamiast być partnerami, strony kontraktu stają się wzajemnie wrogami, a wykonanie kontraktu staje się zadaniem niezwykle trudnym dla wykonawcy. Ryzyko to niestety jest przerzucane dalej na poszczególnych podwykonawców generalnego wykonawcy, a czym to skutkuje, widać najlepiej na przykładzie firm, które współpracowały z DSS S.A. i chińską firmą Covec”¹².

Najwyższa Izba Kontroli we wnioskach z kontroli zakończonej w kwietniu 2013 r. pt. „Wykonywanie przez GDDKiA obowiązków inwestora przy realizacji inwestycji drogowych” stwierdziła, że należy rozważyć ściślejszą implementację do umów warunków kontraktowych FIDIC. NIK zwraca uwagę, iż z kontraktów wykreślono postanowienia dotyczące zastosowania między innymi uzasadnionej waloryzacji cen, a także zminimalizowano podstawową rolę inżyniera kontraktu: „Wskazane byłoby przy tym ograniczyć do niezbędnego minimum wprowadzanie zmian w umowach polegających na odstępstwie do wzorca umowy FIDIC, w tym nie rezygnować z zapisów o uzasadnionej waloryzacji cen, która zmniejsza ryzyko obu stron umowy [...]”¹³. Nasilająca się tendencja do odchodzenia przez zamawiających w zamówieniach publicznych od standardów FIDIC prowadząca coraz częściej do patologicznych zjawisk gospodarczych (np. masowych upadłości wykonawców w określonym sektorze zamówień publicznych) stanowi przyczynę pojawienia się głosów krytykujących taki proceder i sugerujących nawet wzmocnienie roli wzorców FIDIC w regulacji prawnej robót budowlanych w Polsce.

2. MOŻLIWY SPOSÓB I ZAKRES IMPLEMENTACJI WZORCÓW FIDIC DO KRAJOWEGO SYSTEMU PRAWA

Poszczególne standardy FIDIC stanowią wzorce umowne z założenia wyczerpująco regulujące prawa i obowiązki stron umowy¹⁴, w sposób odpowiedni nawet

---

¹¹ Poza zaniżaniem cen.

¹² *Warunki kontraktowe FIDIC. Co to jest i po co to komu?*, portal: przedsiębiorca24.pl; wersja elektroniczna artykułu według stanu z dnia 4 września 2013 r., dostępna na stronie: <http://przedsiębiorca24.pl/warunki-kontraktowe-fidic-co-to-jest-i-po-co-to-komu/> (brak wskazania autora).

¹³ Źródło: *NIK zaleca: więcej FIDIC-a*, portal Rynek Infrastruktury: <http://www.rynekinfrastruktury.pl/artykul/93/1/nik-zaleca-wiecej-fidic-a.html>, data dodania: 7 czerwca 2013 r.

¹⁴ Oczywiście z koniecznością każdorazowego uwzględnienia bezwzględnie obowiązujących krajowych przepisów.

dla największych międzynarodowych przedsięwzięć budowlanych. Zajmują one łącznie kilkaset stron tekstu. Już sama ich obszerność (szczegółowość) stawia w wątpliwość praktyczność rozwiązania polegającego na wzorowaniu na nich regulacji w krajowych kodeksach. Jednak problem obszerności jako kwestia li tylko techniczna nie mogłaby być tu decydująca, skoro teoretycznie dałoby się ją usunąć przez ujęcie szczegółowej regulacji robót budowlanych w odrębnym akcie prawnym. Wprawdzie naruszyłyby to kompletność regulacji kodeksowej, lecz jej zachowanie nie musi samo w sobie stanowić wartości absolutnej, gdyby odrębna regulacja mogła przynieść więcej korzyści dla przejrzystości systemu prawnego. Jednak w razie implementacji warunków FIDIC do systemu prawnego w postaci odrębnego aktu prawnego istotniejszy byłby problem konieczności ich szybkiego dostosowywania do zmieniających się warunków rynku, w tym także do zmian nanoszonych na wzorce przez samą organizację FIDIC. Standardy te są bowiem rozwijane i zmieniane na bieżąco (jednak z reguły nie częściej niż raz na kilka lat) przez samą organizację FIDIC, w ślad za nowymi doświadczeniami zdobywanymi przez członków tej organizacji (w tym sporów poddawanych pod jej arbitraż) oraz w ślad za rozwojem rynku budowlanego na całym świecie. Mogłoby więc dojść do tego, że wzorce FIDIC ujęte w krajowe ramy prawne stale co jakiś czas „rozchodziłyby się” (różniłyby się) pod względem treści z wzorcami wydawanymi przez samą organizację. Ostatecznie i tak więc uczestnicy rynku zaangażowani w realizację dużych przedsięwzięć budowlanych musieliby śledzić rozwój wzorców FIDIC, a nie opierać się tylko na krajowej regulacji. Ta zaś nie uwolniłaby ich od konieczności nauki stosowania każdorazowej wersji wzorców FIDIC. Zatem dla dużych przedsięwzięć pozytywny efekt odzwierciedlenia wzorców FIDIC w krajowej regulacji byłby w takiej sytuacji nieznaczący i nie może stanowić argumentu przemawiającego za celowością wzorowania się polskiego ustawodawcy na wzorcach FIDIC.

Natomiast oparcie regulacji krajowej na wzorcach FIDIC mogłoby być cenne dla średnich i mniejszych uczestników rynku. Gdyby krajowa regulacja wzorowała się na konstrukcjach FIDIC, wówczas po pierwsze mali i średni przedsiębiorcy, którzy nie są w stanie ponieść kosztów opracowania przez prawników rozbudowanej umowy o świadczenie usług, mogliby wówczas czerpać z rozwiązań i doświadczeń FIDIC poprzez to, że przepisy dyspozytywne znajdujące zastosowanie do zawieranych przez ich umów same powtarzałyby w znacznym stopniu rozwiązania FIDIC¹⁵.

Po wtóre, gdyby przepisy krajowej regulacji prawnej kopiowały rozwiązania FIDIC, wówczas przedsiębiorcy polscy w swej praktyce przystosowaliby swoje procesy do tego typu regulacji i mechanizmów wykonywania umowy, realizując

---

¹⁵ O ile inwestor zamawiający realizację dużego obiektu jest w stanie ponieść koszty prawników opracowujących umowę zgodnie ze standardami FIDIC oraz dostosować ją do wymogów krajowych, zaś duży wykonawca przystępujący do umowy jest w stanie ponieść koszty prawników analizujących taką umowę, o tyle w przypadku realizacji przedsięwzięć o małej wartości ponoszenie takich kosztów nie jest ekonomicznie racjonalne, a więc z reguły w praktyce nie następuje.

kontrakty krajowe. Wówczas niezwykle łatwo byłoby im startować we wszystkich międzynarodowych przetargach, a następnie realizować międzynarodowe przedsięwzięcia, skoro odbywałyby się one według tych samych schematów, które poznaliby i do których przystosowaliby się już na rynku krajowym.

W końcu, implementowanie standardów FIDIC do systemu krajowego albo zawarcie w ustawie o zamówieniach publicznych nakazu ich stosowania w przetargach (chyba że ważne okoliczności indywidualnego przypadku uzasadniałyby odejście od tego) spowodowałyby ujednoczenie standardów realizacji usług o roboty budowlane w kraju, wykluczając konstruowanie przez inwestorów należących do sektora publicznego umów rażąco niekorzystnych dla wykonawców. Nie leży przecież także w interesie państwa wprowadzanie do warunków kontraktowych postanowień, które są jedną z istotnych przyczyn prowadzących wykonawców do upadłości, przeciągania prac i prowadzenia kosztownych sporów arbitrażowych lub sądowych.

Jednak zalecenie stosowania wzorców wprowadzone do przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych należałoby zdecydowanie odrzucić z tego względu, że wówczas ustawodawca polski nakazywałby stosowanie w praktyce kontraktowej dla największych zamówień standardów umownych, na których treść nie miałby wpływu.

Pozostaje zatem poddać pod rozważenie ustawodawcy, czy wszystkie proponowane przez FIDIC rozwiązania są rzeczywiście optymalne, czy jednak nie należałoby czerpać wybiórczo z tej inspiracji, w odniesieniu jedynie do niektórych instytucji. Należy wziąć pod uwagę, iż obok ujednoczonej na świecie praktyki stosowania wzorców FIDIC, zostały wypracowane także w procesie harmonizacji europejskiego prawa umów regulacje wzorcowe (jako choćby Draft Common Frame of References). Wyważenia wymaga, czy w związku z tym cenniejsze będzie dla praktyki zbliżenie przyszłej regulacji do wzorców wykorzystywanych powszechnie w praktyce, czy jednak do zasad wypracowanych na poziomie europejskim jako prawo modelowe, sprzyjające harmonizacji wspólnego europejskiego rynku usług. Oba rozwiązania mają swoje plusy i minusy. Wobec tego wydaje się, że w procesie projektowania przyszłej regulacji świadczenia usług powinna nastąpić merytoryczna ocena rozwiązań proponowanych zarówno przez FIDIC, jak i przez europejskie projekty harmonizacyjne, i wybór takich rozwiązań poszczególnych problemów, które właściwiej — pod względem różnorodnych kryteriów i wartości — rozkładają różnorodne ryzyka stron umowy.

Dalsza część artykułu jest już więc poświęcona krótkiemu wskazaniu takich rozwiązań FIDIC, które — odchodząc od dotychczasowej regulacji prawa polskiego — mogą być jednym z przydatnych źródeł inspiracji dla polskiego ustawodawcy w procesie poszukiwania optymalnego kształtu przyszłej regulacji czy to jedynie usług budowlanych¹⁶, czy już nawet części ogólnej prawa świadczenia usług wszelakiego rodzaju (nie tylko szeroko pojętych usług związanych z sektorem budowlanym).

---

¹⁶ Już tutaj trzeba wskazać, że należałoby odejść od odrębnej regulacji umów o dzieło i świadczenie usług, obejmując wszystkie pojęciem usług. Często we współczesnym obrocie zawierane są umowy obejmujące częściowo

3. ZRÓŻNICOWANIE WZORCÓW FIDIC

Jednym z wzorców opracowanych przez FIDIC jest „Short Form of Contract”, zwany „Green Book”. Jest to wzorzec zawierający w założeniu jedynie (i aż) „esencję” standardów FIDIC, pozbawioną szczegółowości koniecznej przy dużych przedsięwzięciach. Jest on przeznaczony dla prac o prostym charakterze, małym stopniu organizacyjnego skomplikowania, krótkim czasie wykonania oraz niskiej wartości¹⁷. Zawiera regulację, którą organizacja FIDIC uznała za minimalnie konieczną, ograniczającą się jedynie do kwestii najistotniejszych. Co przy tym istotne, wzorzec ten jest dostosowany (lub łatwo dostosowywalny) do różnorodnych typów (podtypów) umów o roboty budowlane, a więc siłą rzeczy jego postanowienia są ukształtowane maksymalnie uniwersalnie. Zatem jeżeli rozważać wzorowanie regulacji kodeksowej świadczenia usług (usług w ogólności, nie tylko budowlanych) na standardach FIDIC, to w pierwszym rzędzie należy przyrzeć się wspomnianej Zielonej księdze.

Uprzedzając dalsze rozważania, okazuje się jednak, że Green Book jest w niektórych kwestiach wzorcem tak bardzo uogólnionym, iż zawiera wiele niejasności¹⁸ lub uregulowań zbyt radykalnie jednostronnych (a to na skutek np. usunięcia wielu zasadnych wyjątków od danej zasady, które pojawiają się w innych wzorcach). Ocena tego wzorca jako miejscami zbyt ogólnego i niejasnego (a przez to niestanowiącego w każdym punkcie idealnego punktu odniesienia dla ustawodawcy) pozostaje aktualna, nawet jeżeli weźmiemy pod uwagę dodatkowo „Warunki szczegółowe”, które zostały przygotowane przez SIDIR jako konieczne na gruncie prawa polskiego uzupełnienie standardu FIDIC. W tym stanie rzeczy, nie odrzucając Zielonej księgi jako zasadniczego punktu wyjścia tej analizy, można i należy w pewnych kwestiach pomocniczo badać rozwiązania innych wzorców FIDIC (z kolei bardzo szczegółowych), aby ustalić, jakie rozwiązania twórcy wzorców FIDIC uznawali za optymalne w danych sytuacjach¹⁹. Dotyczy to w szczególności zbadania rozwiązań proponowanych przez najczęściej stosowane w praktyce wzorce: tzw. **Księgę czerwoną** stanowiącą „warunki kontraktowe dla budowy — dla robót inżynieryjno-budowlanych projektowanych przez zamawiającego” oraz **Księgę żółtą** stanowiącą „warunki kontraktowe dla urządzeń oraz projektowania i budowy — dla urządzeń

---

wo zobowiązania rezultatu (dzieła), częściowo jedynie należytej staranności, których zakwalifikowanie jako „umowy o dzieło” lub „umowy o świadczenie usług” jest dzisiaj niezwykle kontrowersyjne, a ostateczna kwalifikacja przesądza o bardzo dużych różnicach rozstrzygnięć i w związku z tym utrudnia stosowanie prawa w praktyce. Regulacje te należy więc ujednoclić, różnicując ją tylko w minimalnym koniecznym zakresie, w odniesieniu do konkretnych praw i obowiązków, a nie całego typu umowy.

¹⁷ FIDIC, *Short Form of Contract*, Geneva 2007.

¹⁸ Także SIDIR stwierdza, że Zielona księga stanowi wzorzec, którego stosowanie mogłoby doprowadzić na gruncie prawa polskiego do oceny, iż umowa jest niejasna — zob. FIDIC, SIDIR, *Krótką formą umowy. Materiały pomocnicze: wskazówki FIDIC, wskazówki SIDIR, formularze i wzory, dokumenty umowy, dokumenty proceduralne*, Warszawa 2003, s. 37, przyp. 61.

¹⁹ Co do Czerwonej księgi zob. szerzej K. Konieczny: *Umowa o roboty budowlane w obrocie międzynarodowym*, Warszawa 2012, s. 149–206.

elektrycznych i mechanicznych, a także robót inżynierskich i budowlanych projektowanych przez wykonawcę”. Znacznie rzadziej wykorzystywane są **Księga srebrna** stanowiąca „warunki kontraktowe na realizację EPC/zamówienia pod klucz”, zawierająca postanowienia dla mniej typowych usług, oraz **Biała książka** stanowiąca „wzór umowy o usługach konsultanta”.

4. UWAGI DOTYCZĄCE SZCZEGÓŁOWYCH ROZWIĄZAŃ ZAWARTYCH WE WZORCACH FIDIC

4.1. RYZYKO NIEZDATNOŚCI UZGODNIONEGO REZULTATU DO OKREŚLONEGO CELU

4.1.1. W kontekście dostarczenia projektu do wykonania, a także choćby jedynie założeń do zamówienia pojawia się zawsze pytanie, kto ponosi odpowiedzialność za wadliwość opisu przedmiotu zamówienia, na kim spoczywa ryzyko jego wadliwości, której to twórca projektu/założeń nie mógł przewidzieć, oraz czy na wykonawcy spoczywa obowiązek dostrzeżenia niezdatności projektu/założeń do osiągnięcia zakładanego przez zamawiającego celu.

Chodzi tu przy tym zarówno o specyfikacje czy projekty włączone do samej umowy przy jej zawarciu oraz w trybie zmian umowy, jak i w końcu także o wydawane polecenia, precyzujące treść umowy w trakcie jej wykonywania.

4.1.2. Zielona księga reguluje tę kwestię poprzez obciążenie zamawiającego wszelkimi ryzykami wadliwości projektu dostarczonego wykonawcy przez siebie lub przez osoby odpowiedzialne względem zamawiającego (klauzula 6.1 lit. g). Konsekwencją obciążenia zamawiającego takim ryzykiem jest przedłużenie czasu wykonania kontraktu, jeżeli taka konieczność jest skutkiem wskazanej okoliczności (klauzula 7.3), oraz poniesienie przez zamawiającego kosztów, które wynikły z realizacji tego ryzyka (klauzula 10.4). Wykonawca nie jest jednak uprawniony do żądania marży (zysku) za dodatkowe prace, które były wynikiem realizacji tego ryzyka, chyba że doszło w jego wyniku do zmiany umowy (klauzula 10.4). Wówczas dodatkowe prace wycenia się na zasadach właściwych dla nowych robót objętych zmianą umowy, a więc wykonawcy należy jest za nie nie tylko zwrot kosztów, ale i zysk/marża (ang. *profit*).

4.1.3. Podobne rozwiązanie zawiera Czerwona księga, stosowana do robót, których projekt dostarcza zamawiający. Nakłada ona na wykonawcę **odpowiedzialność wyłącznie za niezgodność robót z umową, a nie za zdatność tych robót (uzgodnionego rezultatu) dla celów, dla których prace są wykonywane** (klauzula 4.1 zd. 1). Jedynie w zakresie, w jakim część robót została zaprojektowana przez wykonawcę, odpowiada on za zdatność efektu do określonego celu (klauzula 4.1 lit. c).

4.1.4. Dopiero Księgi żółta oraz srebrna znajdujące zastosowanie wówczas, gdy stroną projektującą jest w zasadzie wykonawca, przyjmują jako **zasadę, że wykonawca ponosi odpowiedzialność za zdatność dla celu, dla którego prace są wykonywane** (klauzula 4.1 zd. 2). Inną jednak jeszcze kwestią do rozważenia jest pytanie, czy w pewnych sytuacjach wykonawca nie powinien uprzedzić zamawiającego o — mówiąc ogólnie — nieprawidłowości dostarczonego projektu, założeń, specyfikacji lub udzielanych przez zamawiającego poleceń.

4.2. OBOWIĄZEK WYKONAWCY OSTRZEŻENIA O WADLIWYM OKREŚLENIU PRZEZ ZAMAWIAJĄCEGO PRZEDMIOTU ŚWIADCZENIA (WYMAGAŃ, SPECYFIKACJI, PROJEKTÓW, POLECEŃ)

4.2.1. We wzorcach FIDIC obowiązek wykonawcy ostrzeżenia zamawiającego o wadliwości dokonanego przez zamawiającego określenia przedmiotu świadczenia (w umowie, jej zmianach oraz w ramach dokonywanych poleceń) jest uregulowany różnorodnie, w zależności od podtypu umowy.

4.2.2. Zielona księga (klauzula 5.2) przewiduje, iż to zamawiający ponosi pełne ryzyko wadliwości własnego projektu, wykonawca odpowiada zaś za własny projekt, o ile taki stworzył w ramach wykonywania zobowiązania. Wzorec ten **nie nakłada na wykonawcę obowiązku ostrzeżenia zamawiającego o błędach lub nieścisłościach (ang. errors) dostrzeżonych lub mogących być dostrzeżonymi przez zamawiającego w opisie przedmiotu umowy** (specyfikacji, projektach lub poleceniach zamawiającego).

4.2.3. Czerwona księga (klauzula 1.9 w zw. z klauzulą 17.3 lit. g w zw. z klauzulą 17.4 lit. b) **nie nakłada na wykonawcę obowiązku wykrywania i ostrzegania o błędach/nieścisłościach w określeniu przedmiotu umowy** (w treści „wymagań”; ang. *requirements*), specyfikacji istotnych warunków zamówienia, dokumentacji projektowej oraz specyfikacjach technicznych wykonania i obmiaru robót, jak również przekazanych założeń. Co więcej, jeżeli dzieło wykonane wedle projektu wykonawcy uległo uszkodzeniu lub zniszczeniu z powodu wadliwości takiego projektu, wykonawcy należy się zapłata uzgodnionej ceny (nie tylko w zakresie kosztów, ale i marży).

4.2.4. Żółta księga, stosowana do umów, w których budowę, jak i projekt realizuje wykonawca, **nakłada na wykonawcę obowiązek ostrzeżenia** zamawiającego, iż przedstawione założenia, specyfikacje, wymagania są „błędne”, o ile błędy są tego rodzaju, że mógłby je dostrzec doświadczony wykonawca²⁰.

---

²⁰ Klauzula 1.9: „If the Contractor suffers delay and/or incurs Cost as a result of an error in the Employer's Requirements, and an experienced contractor exercising due care would not have discovered the error when

Jeżeli jednak doświadczony wykonawca nie mógłby dostrzec wadliwości specyfikacji/wskazówek, wówczas należy mu się umówione wynagrodzenie w zakresie kosztów oraz zawarta w wynagrodzeniu marża, która jednak w tym przypadku — w porównaniu z Czerwoną księgą — została ograniczona do „rozsądnej” (może być więc ograniczona w odniesieniu do marży uzgodnionej, gdyby ta była wyższa niż rozsądna w danych okolicznościach).

4.2.5. Według Srebrnej księgi, stosowanej do kontraktów „pod klucz”, ryzyko błędnych wymagań zamawiającego ponosi prawie w całości wykonawca²¹.

4.2.6. Różnica pomiędzy Księgą żółtą (projekt i budowa) i srebrną (projekt i budowa pod klucz) polega także na **chwili obowiązkowej weryfikacji poprawności założeń** do projektu objętych umową, za którą odpowiada wykonawca.

Według Księgi żółtej: „Po otrzymaniu zawiadomienia zgodnie z klauzulą 8.1 (Rozpoczęcie prac), wykonawca jest zobowiązany zweryfikować wymagania/założenia zamawiającego (w tym także założenia projektu oraz kalkulację) [...]” (klauzula 5.1).

Zgodnie zaś z Księgą srebrną: „Uważa się, że wykonawca zweryfikował wymagania/założenia zamawiającego przed datą bazową [...]”²² (klauzula 5.1).

O ile wzorce FIDIC są chętnie stosowane między innymi ze względu na postrzegany za optymalny rozkład ryzyk, o tyle Srebrna księga z założenia przerzuca większość ryzyk na wykonawcę. Strony zastosują ten wzorec, gdy inwestor chce być w minimalnym stopniu zaangażowany w proces wykonywania prac. Określa on jedynie rezultat, który ma zostać osiągnięty przez wykonawcę. Określenie to odbywa się poprzez przekazanie jedynie założeń/wymagań, które ma spełniać rezultat. Przy tym typie umowy zamawiający płaci też za przeniesienie ryzyk wysokie wynagrodzenie (premię za ryzyko). Zgodnie z wytycznymi organizacji FIDIC Srebrna księga jest polecana dla przedsięwzięć, w których preferowany jest wysoki stopień pewności ceny finalnej (wykonawca ponosi pełną odpowiedzialność i ryzyka związane z projektem i wykonaniem; mały (minimalny) stopień zaangażowania wykonawcy w wykonanie prac; efektem ma być dostarczenie obiektu wykonanego „pod klucz” — zdatnego od chwili odbioru do pełnej realizacji swojej założonej funkcji). W związku z tym Srebrną księgą, jako stanowiącą wyraźnie nieoptymalny rozkład ryzyk (za odpowiednią cenę), należy pominąć w rozważaniach

---

scrutinizing the Employer’s requirements under Sub-Clause 5.1 [...] the Contractor [...] shall be entitled [...] to [...] extension of time [...] and [...] **cost plus reasonable profit**”.

²¹ „Except as stated below [...] (a) portions, data and information which are stated in the Contract as being immutable or the responsibility of the Employer, (b) definition of intended purposes of the Works [...], (c) criteria for testing and performance of the completed Works, and (d) portions, data and information which cannot be verified by the Contractor, except as otherwise stated in the Contract”. Klauzula 5.1 „[...] **The Contractor shall be responsible for the [...] accuracy of such Employer’s Requirements** (including design criteria and calculation, if any). **The Contractor shall be responsible for such Employer’s Requirements (including design criteria and calculation)** [...]”.

²² „Base date means the date 28 days prior to the latest date for submission of the Tender”.

prawnoporównawczych, jako możliwy wzór dla optymalnej dyspozytywnej regulacji usług.

Z powyższego porównania różnorodnych rozwiązań wzorców FIDIC wynika, że w przypadku gdy zamawiający dostarcza projekt, to jego powinno obciążać ryzyko wadliwości określenia przedmiotu świadczenia niepieniężnego w treści umowy (w projektach, specyfikacjach i poleceniach). Natomiast Zielona księga (jej podstawowe rozwiązanie) oraz Czerwona księga nie nakładają na wykonawcę żadnego obowiązku ostrzegawczego i nie obciążają go konsekwencjami negatywnego wyniku prac, choćby mógł nawet dostrzec wadliwość specyfikacji, projektów i poleceń pochodzących od zamawiającego.

Obowiązek zapłaty wynagrodzenia utrzymuje się także, gdy dzieło uległo zniszczeniu lub uszkodzeniu na skutek wadliwości/nieprawidłowości tych specyfikacji, projektów i poleceń. Rozwiązanie to należałoby powtórzyć w regulacji krajowej, w przypadku gdy zamawiający usługę dostarcza projekt przygotowany przez profesjonalistę. Natomiast w sytuacji gdy projekt jest wprawdzie dostarczany przez zamawiającego, ale nie został on wykonany przez osobę profesjonalnie zajmującą się tą działalnością (FIDIC w ogóle nie przewiduje, by roboty budowlane mogły być wykonane na podstawie projektów opracowanych przez osoby nieposiadające wymaganych uprawnień), należałoby traktować taki projekt jedynie jako założenia i przyjąć, że należy stosować tu rozwiązanie właściwe dla typu umowy, w której wykonawca dostarcza również projekt. W tej sytuacji (zgodnie z rozwiązaniem Księgi żółtej) wykonawca ma daleko idące obowiązki ostrzegawcze co do nieprawidłowości przekazanych przez zamawiającego założeń określających przedmiot świadczenia niepieniężnego.

4.3. OGÓLNA REGUŁA ROZŁOŻENIA RYZYK/ODPOWIEDZIALNOŚCI

4.3.1. Zielona księga zbiera w jednej klauzuli (6.1) przypadki „odpowiedzialności” (także w istocie ryzyk) zamawiającego (ang. *Employer's liability*). Są tam wyliczone różne okoliczności, takie jak przykładowo wojna, rebelia, akty terroryzmu, zamieszki krajowe, używanie lub zajęcie przez zamawiającego wykonywanego obiektu, zaprojektowanie przez zamawiającego (lub przez inne osoby odpowiedzialne względem niego) całości lub części prac, jakiegokolwiek nieprzewidywalne działanie sił natury naruszające roboty lub miejsce ich wykonywania, w stosunku do których nie można było wymagać, aby doświadczony wykonawca podjął środki zaradcze, siła wyższa, zawieszenie prac na polecenie zamawiającego, jakiegokolwiek naruszenie umowy przez zamawiającego (ang. *any failure of the Employer*), warunki fizyczne, inne niż warunki pogodowe, które nie były rozsądnie przewidywalne przez doświadczonego wykonawcę i o których wykonawca natychmiast poinformo-

wał zamawiającego, jakiegokolwiek przedłużenie lub przerwanie prac na skutek zmiany umowy, jakiegokolwiek zmiany prawa zaistniałe po złożeniu przez wykonawcę wiążącej oferty, straty wynikłe z prawa zamawiającego do nieruchomości, szkoda, która jest nieprzewidywalnym rezultatem zobowiązania wykonawcy do wykonania prac oraz usunięcia wszelkich wad.

Warunki szczegółowe zaprojektowane przez krajowe Stowarzyszenie Inżynierów Doradców i Rzeczoznawców (SIDiR)²³ (modyfikujące „General Conditions” zaprojektowane przez FIDIC) dodaje jeszcze w „Warunkach szczególnych”, jako okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność zamawiający, także skutki zgodnych z prawem lub bezprawnych protestów, formalnych lub nieformalnych grup osób, skutkujące wstrzymaniem lub utrudnieniem wykonywania robót.

Jak wynika z powyższego, „**odpowiedzialność**” nie ogranicza się tylko do przypadków zawinionych przez daną stronę lub do okoliczności leżących pod jej kontrolą, ale obejmuje także niektóre okoliczności leżące poza jej kontrolą. Okoliczności leżące poza kontrolą stron zostały podzielone na takie, które zostają objęte odpowiedzialnością zamawiającego, i na takie, które zostają objęte odpowiedzialnością wykonawcy. Wydaje się, że wedle tej koncepcji nie ma okoliczności, za którą któraś ze stron nie jest odpowiedzialna. W ten sposób ryzyko okoliczności leżących poza kontrolą stron zostało pomiędzy nie podzielone. Nie spoczywa ono w całości na jednej ze stron. Na wykonawcy spoczywa przykładowo (według wzorca FIDIC, bez uwzględnienia modyfikacji SIDiR) ryzyko zgodnych z prawem lub bezprawnych protestów, formalnych lub nieformalnych grup osób, a także złe warunki pogodowe, skutkujące wstrzymaniem lub utrudnieniem wykonywania robót. Tak szeroko rozumiana konstrukcja „odpowiedzialności” jest powtarzana we wszystkich warunkach kontraktowych (w zmienionym zakresie przy poszczególnych podtypach umowy).

Obarczenie strony odpowiedzialnością za daną okoliczność oznacza, że ponosi ona negatywne skutki realizacji danego ryzyka. Skutki te wyrażają się w konieczności poinformowania przez tę stronę drugiej o zaistnieniu danej okoliczności (klauzula 10.2 *Early Warning*); w prawie do przesunięcia terminu realizacji umowy, jeżeli dana okoliczność jest objęta odpowiedzialnością zamawiającego (klauzula 7.3 *Extension of time*); zgodnie z klauzulą 10.4 (*Right to claim*): „Jeżeli wykonawca poniesie koszty stanowiące rezultat okoliczności objętych odpowiedzialnością zamawiającego, to wykonawca jest uprawniony do żądania zwrotu tego kosztu. Jeżeli rezultatem zaistnienia okoliczności objętych odpowiedzialnością zamawiającego jest konieczność zmiany prac, należy traktować to jak zmianę”. Dopiero w razie zmiany umowy i realizacji dodatkowych prac w zakresie zmiany umowy wykonawca uzyskuje prawo do otrzymania zysku (marży) za te prace. Jeżeli okoliczności objęte odpowiedzialnością zamawiającego powodują dodatkowe prace,

---

²³ Stowarzyszenie Inżynierów Doradców i Rzeczoznawców (SIDiR).

ale nie spowodują zmiany umowy, to za te prace należny jest wykonawcy jedynie zwrot kosztów. W szczególności **jeżeli nie jest konieczna, na skutek zaistnienia nieprzewidzianych warunków fizycznych, zmiana umowy, wykonawca nie uzyskuje prawa do zysku za ewentualne zwiększenie nakładu pracy lub przedłużenie prac.**

Negatywne skutki omawianych ryzyk zostały więc rozłożone częściowo na obie strony.

4.3.2. Księga czerwona i Księga żółta wymieniają w klauzuli 17.3 większość okoliczności, za które odpowiada zamawiający, ale inne przypadki zamieszczone są także w innych licznych postanowieniach wzorca. Jeżeli jakaś okoliczność nie jest wyraźnie przypisana zamawiającemu, to odpowiada za nią wykonawca. Zgodnie z klauzulą 17.3 zamawiający „odpowiada” (co oznacza często ponoszenie ryzyka danej okoliczności) przykładowo za wojnę, zamieszki, akty terroryzmu, użycie materiałów wybuchowych z wyjątkiem, gdy jest przypisywalne wykonawcy, używanie lub zajęcie przez zamawiającego wykonywanego obiektu, zaprojektowanie przez zamawiającego (lub przez inne osoby odpowiedzialne względem niego) całości lub części prac, jakiegokolwiek nieprzewidywalne działanie sił natury naruszające roboty lub miejsce ich wykonywania, w stosunku do których nie można było wymagać, aby doświadczony wykonawca podjął środki zaradcze.

Mocą odrębnych klauzul odpowiedzialnością zamawiającego objęta jest również siła wyższa (klauzula 19.2) oraz nieprzewidywalne warunki fizyczne (klauzula 4.12)²⁴, a także wydarzenia lub okoliczności pozostające poza kontrolą stron, nieograniczone do siły wyższej, które uniemożliwiają, czynią niezgodnym z prawem dla którejkolwiek ze stron wykonanie umowy lub które z mocy prawa zwalniają stronę z obowiązku dalszej realizacji kontraktu (klauzula 19.7).

Również w przypadku Księgi czerwonej i Księgi żółtej **odpowiedzialnością strony są objęte zarówno okoliczności leżące w zakresie jej kontroli, jak i pozostające poza nią.**

Obarczenie strony odpowiedzialnością za daną okoliczność oznacza, że ponosi ona **negatywne skutki realizacji danego ryzyka**. Skutki te wyrażają się w 1) konieczności poinformowania przez tę stronę drugiej strony o realizacji danej okoliczności; 2) powstaniu prawa do **przesunięcia terminu** realizacji umowy, jeżeli dana okoliczność jest objęta odpowiedzialnością zamawiającego (klauzula 17.4.); 3) zgodnie z klauzulą 17.4, ogólnie rzecz biorąc w przypadkach, gdy okoliczności objęte od-

²⁴ C.4.12. Unforeseeable Physical Conditions: „[...] If and to the extent that the **Contractor encounters physical conditions which are Unforeseeable**, gives such a notice, and suffers delay and/or incurs Cost due to these conditions, the **Contractor shall be entitled** subject to Sub-Clause 20.1 [Contractor's Claims] to: (a) an **extension of time** for any such delay, if completion is or will be delayed, under Sub-Clause 8.4 [Extension of Time for Completion], and (b) **payment of any such Cost**, which shall be included in the Contract Price. [...] however, before additional cost is finally agreed or determined [...] the Engineer may also review if other physical conditions were more favorable [...] if and to the extent that these more favorable conditions were encountered [...] the Engineer may agree or determine reductions in cost [...]”.

powiedzialnością leżą pod kontrolą zamawiającego, **oprócz zwrotu poniesionych kosztów wykonawca uzyskuje prawo do żądania rozsądnego zysku (marży)** (ang. *reasonable profit*). Jest on określony w umowie lub da się określić na podstawie stawek tam wskazanych.

Istotną rolę odgrywa tu także daleko idące **ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej** (klauzula 17.6). Pełne odszkodowanie może być dochodzone jedynie w stosunkowo nielicznych przypadkach (klauzule: 17.1²⁵ — która jednak w zakresie lit. b zawiera klauzulę generalną²⁶, oraz 17.5²⁷). Zgodnie z klauzulą 17.6, poza tym, co jest należne w przypadku klauzuli 16.4 (zapłata po rozwiązaniu/odstąpieniu od umowy) oraz 17.1 (odszkodowanie), żadna ze stron nie będzie odpowiedzialna wobec drugiej strony za utratę korzyści z użytkowania robót, utratę zysku, utratę jakiegokolwiek kontraktu ani za straty lub szkody pośrednie lub następcze, których może ta druga strona zaznać w związku z kontraktem. Ponadto całkowita odpowiedzialność wykonawcy wobec zamawiającego, poza wyszczególnionymi przypadkami, nie może przekroczyć kwoty ustalonej w umowie, a jeżeli tam nie jest ustalona — tzw. zatwierdzonej kwoty kontraktowej odpowiadającej w największym uproszczeniu wstępnemu kosztorysowi. Ograniczeń tych nie stosuje się, gdyby szkoda była wynikiem oszustwa, umyślności lub rażącego niedbalstwa.

Tak daleko idące ograniczenia odpowiedzialności (w szczególności dotyczące zakresu szkód objętych odpowiedzialnością) ograniczają zakres bardzo kosztownych i długotrwałych sporów odszkodowawczych pomiędzy stronami.

Zasadniczą sankcją za zaistnienie okoliczności objętych odpowiedzialnością wykonawcy są kary umowne za każdy dzień przekroczenia terminu robót.

Natomiast zasadniczą sankcją za zaistnienie okoliczności objętych odpowiedzialnością zamawiającego jest przesunięcie terminu ukończenia prac, obowiązek zwrotu wykonawcy dodatkowych poniesionych przez niego kosztów (a więc odpowiedzialność w zakresie *damnum emergens*), zaś w części przypadków (głównie okoliczności objętych kontrolą zamawiającego, ale nie w każdym takim przypadku) także zapłata marży od wykonanych dodatkowo prac lub od prac niewykonanych, które byłyby wykonane, gdyby nie zaszły pewne okoliczności objęte odpowiedzialnością zamawiającego. Ponadto w razie zaistnienia niektórych okoliczności objętych odpowiedzialnością zamawiającego wykonawca uzyskuje prawo do „rozwiązania” (wypowiedzenia) umowy.

---

²⁵ Śmierć, choroby lub uszkodzenie ciała jakichkolwiek osób, wynikające wskutek, w następstwie lub z powodu projektu wykonawcy albo wykonania robót.

²⁶ Obciążającą wykonawcę obowiązkiem zapłaty pełnego odszkodowania, gdy doszło do powstania szkód lub strat majątkowych, rzeczowych lub osobistych powstałych poza robotami, wskutek, w następstwie lub z powodu projektu wykonawcy albo wykonania robót, o ile jest spowodowane przez zaniedbanie, działanie złej woli lub naruszenie umowy przez wykonawcę.

²⁷ Naruszenie przez zamawiającego praw własności intelektualnej, przemysłowej, których naruszenie przez zamawiającego było nieuniknioną konsekwencją wykonania robót zgodnie z umową.

Powyższe regulacje realizują przyjęte w FIDIC założenie zrównoważonego rozkładu ryzyk na obie strony. Wyjątkiem jest Księga srebrna, która jednak jest przeznaczona do tego typu inwestycji, w których ryzyko jest przerzucane prawie w całości na wykonawcę²⁸, a zamawiający płaci za to odpowiednie wynagrodzenie (premię za ryzyko).

4.4. OBOWIĄZEK MINIMALIZACJI NEGATYWNYCH SKUTKÓW ZDARZENIA OBJĘTEGO ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ DRUGIEJ STRONY

Nawet jeżeli dana okoliczność jest objęta odpowiedzialnością drugiej strony (np. okoliczności należące do siły wyższej objęte odpowiedzialnością zamawiającego), to strona, która za daną okoliczność nie odpowiada, jest zobowiązana do niezwłocznego powiadomienia drugiej strony o zaistnieniu danego zdarzenia oraz do minimalizacji jego skutków.

4.5. PRAWO WYPOWIEDZENIA UMOWY W RAZIE WYSTĘPOWANIA DŁUGOTRWALEJ PRZESZKODY REALIZACJI PRZEDMIOTU ŚWIADCZENIA

Księga czerwona i Księga żółta zastrzegają dla wykonawcy prawo wypowiedzenia umowy w razie występowania przeszkody (lub kilkukrotnych przeszkód) w postaci siły wyższej przez określony czas. W tym przypadku po wypowiedzeniu przysługuje roszczenie stronie o zapłatę, które ogranicza się do prac wykonanych oraz roszczenia o zwrot wszelkich kosztów racjonalnie poniesionych przez wykonawcę w celu przewidywanego ukończenia robót. Prawa tego nie uchyla zastrzeżenie w umowach wynagrodzenie za czas „przeestoju” spowodowanego okolicznościami objętymi okolicznościami zamawiającego. Celem jego zastrzeżenia jest przyznanie stronie wynagrodzenia za czas pozostawania w dyspozycji w rozsądnych granicach. Jeżeli czas ów przedłuży się ponad okres wskazany w umowie, nie można wymagać od strony stałego pozostawania w dyspozycyjności. Wykluczałoby to możliwość rozsądnego przyjmowania przez stronę dalszych zleceń, gdy nie znalazłyby ona choć w przybliżeniu czasu związania umową swoich sił wytwórczych (urządzeń oraz pracowników).

---

²⁸ Klauzula 4.12 (Unforeseeable Difficulties): „[...] Except as otherwise stated in the Contract: (a) the **Contractor shall be deemed to have obtained all necessary information as to risks, contingencies and other circumstances which may influence or affect the Works**; (b) by signing the Contract, the **Contractor accepts total responsibility for having foreseen all difficulties and costs of successfully completing the Works**; and (c) the **Contract Price shall not be adjusted to take account of any unforeseen difficulties or costs**”.

4.6. PRZEDŁUŻENIE TERMINU WYKONANIA UMOWY

Przypadki, w których wykonawca uzyskuje prawo do żądania przedłużenia umowy, syntetyzuje trafnie Księga zielona. Zgodnie z klauzulą 7.3 wykonawca ma prawo do uzyskania przedłużenia terminu realizacji prac we wszystkich przypadkach objętych odpowiedzialnością zamawiającego.

Zgodnie z klauzulą 10.4 Zielonej księgi przedłużenie czasu realizacji umowy na skutek okoliczności objętych odpowiedzialnością zamawiającego daje wykonawcy prawo do żądania zasadniczo jedynie zwrotu dodatkowych kosztów (np. kosztów zwiększonej płacy dla pracowników), ale nie marży (zysku). Prawo do żądania wynagrodzenia pojawia się — zgodnie z Księgą zieloną — dopiero w przypadku, gdy dojdzie do zmiany umowy (klauzula 10.4).

4.7. OBOWIĄZKOWE ZABEZPIECZENIE RYZYK STRON — UBEZPIECZENIA

W zakresie obowiązku ustanowienia ubezpieczeń Zielona księga syntetyzuje rozwiązania Księgi zielonej i Księgi czerwonej. Obowiązek ustanowienia ubezpieczenia jest eksponowany jako niezwykle ważny dla całego kontraktu. Ubezpieczenie ma zapewnić wykonawca (oczywiście powinien on to przewidzieć i wkalkulować jako koszt do wynagrodzenia). Ubezpieczonym mają być jednak obie strony. Ubezpieczenie powinno rozciągać się na ryzyka obu stron.

4.8. SANKCJE NARUSZENIA ZOBOWIĄZANIA NIEPIENIĘŻNEGO

Zielona księga przewiduje następujące postacie i sankcje naruszenia zobowiązania niepieniężnego:

A. Opóźnienie/kary umowne — zgodnie z klauzulą 7.1, jeżeli wykonawca nie wykona zamówionych prac w okresie przewidzianym na wykonanie, jedyną formą odpowiedzialności wykonawcy w stosunku do zamawiającego za tego typu naruszenie będzie obowiązek zapłaty kwoty określonej w załączniku do umowy za każdy dzień niedotrzymanego terminu.

Regulacja wyklucza więc ogólne roszczenie odszkodowawcze za nieterminowe spełnienie świadczenia. Celem tej regulacji jest w szczególności ograniczenie możliwości zamawiającego dochodzenia utraconych zysków, które zamawiający osiągnąłby, gdyby obiekt oddano w terminie, oraz strat, które poniósł na skutek opóźnionego odebrania obiektu. Jak już wskazywano, tego typu spory odszkodowawcze są ogromnie długotrwałe i kosztowne.

B. Wadliwość świadczenia/usunięcie wady przez wykonawcę/wykonanie zastępcze — zgodnie z klauzulą 9.1: „Zamawiający może w każdym czasie przed nadejściem terminu określonego w załączniku do umowy zawiadomić wykonawcę o jakichkolwiek wadach lub niewykonaniu prac” („The Employer may at any time prior to the expiry of the period stated in the Appendix, notify the Contractor of any defects or outstanding work”). **Wykonawca jest zobowiązany bez dodatkowego wynagrodzenia do usunięcia wszelkich wad lub wykonania prac.** W razie nie-usunięcia wad lub niewykonania umowy w rozsądnym czasie po wezwaniu zamawiającego, **zamawiający staje się uprawniony do wykonania wszelkich należnych prac na koszt zamawiającego.**

Powyższe postanowienie wskazuje na przyznanie wykonawcy „right to cure”. Jego nieskuteczna realizacja daje prawo do podjęcia wykonania zastępczego na koszt wykonawcy.

C. Naruszenie umowy pomimo upomnienia i odstąpienie od umowy — zgodnie z klauzulą 12.1, jeżeli wykonawca nie wykonuje umowy, odmawia wykonania lub nie stosuje się do wiążących wskazówek zamawiającego lub nie postępuje szybko i bez opóźnienia lub, pomimo pisemnego upomnienia, narusza umowę, zamawiający może na podstawie niniejszego postanowienia złożyć oświadczenie o uznaniu wykonawcy odpowiedzialnym naruszenia zobowiązania. **Jeżeli wykonawca nie podejmie wszystkich praktycznie dostępnych kroków dla usunięcia naruszenia zobowiązania w ciągu 14 dni, zamawiający może odstąpić od umowy.**

W przeciwieństwie do poprzednio określonych skutków, odstąpienie od umowy jest uzależnione od nastąpienia „naruszenia zobowiązania”. W tym więc przypadku twórcy FIDIC posługują się generalną postacią naruszenia zobowiązania.

4.9. PRÓBY JAKOŚCIOWE

Zielona księga w klauzuli 9.2 przyznaje prawo zamawiającemu do żądania w każdej chwili kontroli (odkrycia próbki) wykonywanego obiektu. Jeżeli wykonanie próby doprowadzi do ustalenia wadliwości robót, koszty wykonania próby ponosi wykonawca.

4.10. OBOWIĄZKI INFORMACYJNE STRON W TRAKCIE WYKONYWANIA ZOBOWIĄZANIA

Wzorce FIDIC kładą duży nacisk na szeroko zakreślone obowiązki informacyjne stron. Nie są one ograniczone tylko do sygnalizacji zaistnienia okoliczności zależnych od stron, ale obejmują każde zdarzenie, które może doprowadzić do wzrostu kosztów ponoszonych przez drugą stronę lub do opóźnienia.

Przykładowo, w razie pojawiania się okoliczności objętej odpowiedzialnością wykonawcy i leżącej w zasięgu jego kontroli, wykonawca jest zobowiązany do natychmiastowego informowania zamawiającego o tej okoliczności. Pozwoli to temu ostatniemu na podjęcie ewentualnych kroków, na przykład zmierzających do wydania odpowiednich poleceń albo zmiany kontraktu, w zależności od tego, czy bardziej zależy mu na otrzymaniu w terminie świadczenia, czy na otrzymaniu, choćby po terminie, obiektu zgodnego z pierwotnymi założeniami.

Innym przykładem jest sytuacja, w której doszłoby do stwierdzenia przez wykonawcę, że projekt lub założenia dostarczone przez zamawiającego są wadliwe, co może wpłynąć na dłuższy czas wykonania lub wyższe koszty niż pierwotnie zakładano. O takiej sytuacji wykonawca także jest zobowiązany niezwłocznie powiadomić zamawiającego.

Zgodnie z klauzulą 10.3 Zielonej księgi sankcją braku niezwłocznego zawiadomienia zamawiającego przez wykonawcę jest ograniczenie prawa wykonawcy do przedłużenia terminu na spełnienie świadczenia oraz do żądania jakiegokolwiek dodatkowej płatności wyłącznie do takiego zakresu (czasu oraz wysokości dodatkowych należności), które byłyby należne, gdyby niezwłocznie dokonano powiadomienia.

4.11. OSOBA TRZECIA NADZORUJĄCA WYKONANIE UMOWY

W Zielonej księżce nie występuje tzw. inżynier kontraktu. Pojawia się on jednak we wszystkich innych wzorcach FIDIC, służących do kontraktowania większych inwestycji. Przewiduje jego ustanowienie już Czerwona księga. Nie jest on stroną umowy o roboty budowlane, lecz na mocy tej umowy (na mocy postanowień ustalonych we wzorcu generalnych warunków FIDIC) odgrywa on bardzo ważną rolę. Ustanawiany jest oraz wynagradzany przez zamawiającego. Ukształtowanie jego wynagrodzenia (według standardowych wzorców FIDIC opracowanych dla kontraktu inżynierskiego) ma go motywować do dążenia do zakończenia budowy w terminie. Ma on stymulować strony do polubownego i szybkiego rozwiązywania na bieżąco pojawiających się sporów, tak aby nie blokowały one inwestycji. Jest mu przyznanych wiele kompetencji decyzyjnych w razie sporu pomiędzy stronami. Zgodnie z klauzulą 3.5 Czerwonej księgi, gdziekolwiek w postanowieniach wzorca jest przewidziane, że inżynier ma postąpić zgodnie z klauzulą 3.5 dla uzgodnienia lub ustalenia jakiejś sprawy, tam inżynier winien przekonsultować sprawę z każdą stroną w celu osiągnięcia porozumienia. Jeżeli porozumienie nie zostanie osiągnięte, to inżynier dokona obiektywnych ustaleń zgodnie z umową, biorąc pod uwagę wszystkie stosowne okoliczności. Ponadto, zgodnie z klauzulą 1.3 przepływ informacji pomiędzy stronami lub inżynierem a stroną musi mieć postać pisemną i powinien zawsze odbywać się z uwzględnieniem inżyniera i drugiej strony.

4.12. PODWYKONANIE

Zgodnie z rozwiązaniami Zielonej księgi (klauzula 4.3) wykonawca nie może podzlecić całości robót. Na powierzenie prac podwykonawcy każdorazowo konieczna jest zgoda zamawiającego.

4.13. POLECENIA

Zarówno Księga zielona, jak i Księga czerwona oraz Księga żółta przewidują wydawanie poleceń bądź przez inżyniera (jeżeli występuje), bądź przez zamawiającego. Nie jest to zupełnie jasno określone we wzorcach, ale poprzez stwierdzenie, że polecenie ma „dotyczyć robót”, przyjmuje się²⁹, iż polecenie musi znajdować oparcie w umowie **oraz musi odwoływać się do zakontraktowanego zakresu prac lub też zakresu dodatkowego, ale niezbędnego do wykonania zakresu pierwotnego**. Przykładem może być tu zawieszenie prac, polecenie usunięcia wady. **Polecenie nie może kształtować po stronie wykonawcy zupełnie nowych, dodatkowych obowiązków**, które nie zostały zakontraktowane, a może jedynie doprecyzowywać sposób realizacji obowiązków już podjętych przez wykonawcę. Tytułem przykładu, teoretycznie można byłoby sobie wyobrazić polecenie rozpoczęcia wykonywania czwartego obiektu, podczas gdy zakontraktowano do wykonania tylko trzy obiekty. Takie polecenie nie miałoby żadnego umocowania w umowie i może zostać przez wykonawcę zignorowane. Realizacja tych prac może natomiast zostać objęta zmianą umowy.

4.14. JEDNOSTRONNA ZMIANA UMOWY

Zamawiający roboty budowlane zwykle nie chcą zawrzeć umowy, której jednostronna zmiana nie byłaby możliwa. Jest bowiem wielce prawdopodobne, że zmiany takie będą konieczne ze względu na nieprzewidywalne okoliczności, jak i wykryte przez wykonawcę nieprawidłowości projektów lub założeń dostarczonych przez zamawiającego. Ten ostatni zwykle pragnie mieć zagwarantowaną możliwość jednostronnej zmiany kontraktu, aby nie musiał zmieniać wykonawcy, gdy zaistnieje potrzeba zmian, oraz aby nie musiał każdorazowo negocjować poziomu wynagrodzenia. W związku z tym wzorce FIDIC gwarantują możliwość jednostronnego dokonania zmian umowy.

---

²⁹ Zob. przykładowo A. Archanowicz: *Status prawny polecenia inżyniera kontraktu*, Konsultant — Biuletyn Stowarzyszenia Inżynierów, Doradców i Rzeczoznawców (SIDiR) 2007, nr 1, s. 7.

Wydaje się, że kwestia ta została rozwiązana w Zielonej książce zbyt radykalnie. Zgodnie z klauzulą 10.1 zamawiający może dokonać zmiany umowy (ang. *instruct*). Brak dodatkowych zastrzeżeń oznacza, że zmiany jednostronnie narzucone wiążą wykonawcę bez żadnych wyjątków. Kolejne postanowienia Zielonej księgi określają już jedynie sposób wyceny zmian. Jak się jednak wydaje, można przyjąć także na gruncie Zielonej księgi, że zmiany nie mogą mieć nieograniczonego zakresu (przykładowo w miejsce jednego budynku postawienie czterech). Zgodnie bowiem z klauzulą 1.1.18 Zielonej księgi „Zmiana” (ang. *Variation*) oznacza zmiany do specyfikacji i/lub rysunków. Można więc twierdzić, że zmiany muszą ograniczać się przynajmniej do uzgodnionego już obiektu.

Czerwona księga wydaje się jednak trafniej regulować tę kwestię. Zmiany wprawdzie wiążą wykonawcę, może on jednak w odpowiedzi na jednostronną zmianę poczynić niezwłocznie zastrzeżenie, iż nie jest w stanie w danym czasie uzyskać dostaw, potrzebnych do realizacji zmienionego zakresu umowy. Po otrzymaniu takiego powiadomienia inżynier może odwołać, potwierdzić lub zmienić swoje polecenie. Jednak potwierdzając je, musi uwzględnić dokonane zastrzeżenia (klauzula 13). Ponadto Czerwona księga wyraźnie ogranicza zakres dopuszczalnych zmian. Wszelkie zmiany powinny pozostawać w ścisłym związku z pierwotnym przedmiotem umowy, a ich wprowadzenie powinno być konieczne do wykonania całości robót i uzyskania założonego efektu użytkowego.

Zgodnie z klauzulą 13 zmiany mogą mieć następujący zakres:

- zmiany ilościowe³⁰;
- zmiany jakości i innych cech charakterystycznych;
- zmiany poziomu, pozycji i/lub wymiarów;
- rezygnacja z jakiegokolwiek pracy (z wyjątkiem, gdy celem rezygnacji byłoby powierzenie wykonania prac osobie trzeciej);
- wprowadzenie dodatkowych robót, urządzeń i materiałów lub usług;
- zmiany w kolejności i terminach wykonywania robót.

Ponadto klauzula 13.2 Czerwonej księgi zawiera rozwiązanie cenne z punktu widzenia motywowania stron do podejmowania decyzji ekonomicznie racjonalnych. Zgodnie z tym postanowieniem „wykonawca może przedłożyć inżynierowi pisemną propozycję, która stworzy możliwość przyśpieszenia ukończenia, zmniejszenia kosztów zamawiającego przy realizacji, konserwacji lub eksploatacji, poprawienia sprawności lub wartości robót lub dostarczenia zamawiającemu pożytku w inny sposób”³¹. **Jeśli w rezultacie przyjęcia zmiany zaproponowanej przez wykonawcę nastąpi obniżenie wartości kontraktowej robót (w konsekwencji czego —**

---

³⁰ Gdy zmierzona ilość danej pozycji zmieni się o więcej niż przewidziano w klauzuli 12.3 (Wycena) — jest to powszechnie przyjęta interpretacja następującego zapisu w klauzuli 13.1: „[...] Każda zmiana może obejmować: (a) zmiany ilości każdej pracy objętej kontraktem, jakkolwiek nie każda taka zmiana stanowi zmianę [...]” — *Zastosowanie warunków kontraktowych FIDIC przy realizacji projektów w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Podręcznik stosowania*, red. J. Piliszek, Warszawa 2006, s. 116.

³¹ *Zastosowanie...*, *op. cit.*, s. 116.

w uproszczeniu rzecz ujmując — spadną koszty realizacji prac), **wykonawcy przysługuje honorarium w wysokości 50% tego obniżenia**³².

4.15. USPRAWIEDLIWIONE ODSTĄPIENIE PRZEZ ZAMAWIAJĄCEGO OD UMOWY

Odstąpienie od umowy z przyczyn — najogólniej rzecz ujmując — usprawiedliwionych, wzorce FIDIC określają mianem rozwiązania umowy.

Zgodnie z Księgą czerwoną i Księgą żółtą **wykonawca ma pozostawić na placu budowy wszelkie materiały, urządzenia, maszyny wskazane przez inżyniera/zamawiającego, dokonać cesji roszczeń z umów podwykonawczych oraz przekazać dokumentacji wykonawcy koniecznej do zakończenia prac, w tym projekty sporządzone dla zamawiającego** (klauzula 15.2). Wzorce FIDIC przywiązują dużą wagę do tego obowiązku. W celu zabezpieczenia jego realizacji, zgodnie z klauzulą 7.7, urządzenia i materiały będą stawały się własnością zamawiającego, z chwilą gdy nastąpi między innymi dostarczenie ich na teren budowy. Oczywiście w niektórych porządkach prawnych postanowienie to może nie być skuteczne w upadłości, ewentualnie dla zapewnienia skuteczności tego postanowienia w upadłości konieczne byłoby zachowanie dodatkowych wymogów. Zasadniczo wykonawca ma zrobić wszystko, co konieczne, aby zabezpieczać zamawiającego przed negatywnymi skutkami upadłości wykonawcy, w szczególności możliwości sięgnięcia po te maszyny, urządzenia i projekty przez syndyka masy upadłościowej wykonawcy.

Po odstąpieniu od umowy zamawiający może powierzyć dokończenie prac innej osobie, przy wykorzystaniu wszystkich materiałów, maszyn i urządzeń oraz projektów i dokumentacji wykonawcy (klauzula 15.2).

W tym przypadku zamawiający jest zobowiązany do zapłaty wykonawcy wynagrodzenia jedynie za prace wykonane, po usunięciu ich ewentualnych wad.

4.16. WYPOWIEDZENIE UMOWY PRZEZ ZAMAWIAJĄCEGO BEZ WAŻNEJ PRZYCZYNY

Zarówno Czerwona księga, jak i Żółta księga przyznają zamawiającemu prawo wypowiedzenia umowy (określane tam jako „prawo rozwiązania”) w każdym czasie, bez ważnej przyczyny (klauzula 15.5)³³. Jednak wzorce wprowadzają tu jeden

³² Szczegółowy wzór obliczenia zamieszczony jest w klauzuli 12.3.

³³ W tłumaczeniu posłużono się pojęciem „wypowiedzenie” w ślad za konwencją przyjętą w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego „Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań”, którego ostatnią wersję opublikowano w *Transformacjach Prawa Prywatnego* 2010, nr 4, opartą na wcześniejszym projekcie tych przepisów

bardzo istotny wyjątek: zamawiający nie ma prawa do rozwiązania kontraktu w trybie tu przewidzianym w celu wykonania robót samemu ani powierzenia ich innemu wykonawcy.

Wykonawcy należąca jest w tym przypadku **zapłata jedynie za prace wykonane** i zwrot kosztów racjonalnie poniesionych w zamiarze dokończenia realizacji umowy. Twórcy FIDIC dostrzegają tu istniejący dylemat, czy w takim przypadku nie przyznać wykonawcy roszczenia o zapłatę utraconego zysku (a zatem zysku, jaki osiągnąłby wykonawca, gdyby zamawiający nie wypowiedział umowy). Ostatecznie jednak ryzyko zostaje rozłożone w ten, a nie inny sposób.

4.17. WYPOWIEDZENIE UMOWY PRZEZ WYKONAWCĘ

Wykonawca ma prawo do wypowiedzenia umowy jedynie w określonych usprawiedliwionych przypadkach, gdy zamawiający nie dopełnia w istotnym zakresie niektórych swoich zobowiązań wynikających z umowy (klauzula 16.2 Czerwonej księgi).

W przypadku takiego wypowiedzenia wykonawcy należy się zapłata za wykonane prace oraz zwrot kosztów racjonalnie poniesionych w zamiarze dokończenia realizacji umowy (klauzula 16.2 w związku z klauzulą 19.6). Ponadto jednak wykonawcy przysługuje roszczenie o **zapłatę utraconego przez niego zysku** oraz naprawienie wszelkiej innej szkody, którą poniósł wykonawca na skutek wypowiedzenia.

5. PODSUMOWANIE

Powyżej wskazane rozwiązania wzorców standardowych FIDIC stanowią rozwiązania odmienne od aktualnie przyjmowanych w prawie polskim. Zostały one uznane przez międzynarodową organizację zrzeszającą praktyków (niezależnych inżynierów nadzorujących wykonanie umów o roboty/usługi budowlane) za najbardziej optymalne rozłożenie praw i obowiązków (a także ryzyk) stron kontraktów budowlanych. W wielu wypadkach mogą zostać one uogólnione dla stworzenia generalnych zasad świadczenia usług. Przedstawione rozwiązania niewątpliwie zasługują na to, by rozważyć je jako alternatywne propozycje w procesie poszukiwania optymalnego kształtu przyszłego prawa polskiego. W dalszej kolejności wymagać to będzie ich szczegółowego porównania z aktualnymi rozwiązaniami prawa polskiego oraz europejskimi projektami zmierzającymi do harmonizacji prawa zobowiązań.

---

opublikowanym w *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań. Projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem J. Pisulińskiego i F. Zolla*, red. M. Pecyna, Kraków 2009. Rozróżnia się tam instytucję odstąpienia stanowiącą reakcję na naruszenie zobowiązania (art. II.8–13) od instytucji wypowiedzenia stanowiącej narzędzie jednostronnego rozwiązania umowy w innych przypadkach, a zatem niestanowiącej sankcji naruszenia zobowiązania (art. I.43–44).

IWONA KARASEK–WOJCIECHOWICZ

SHOULD FIDIC STANDARDS BECOME AN INSPIRATION
FOR THE POLISH LEGISLATOR IN THE AREA OF REGULATION
OF SERVICE CONTRACTS?

S u m m a r y

In Poland the serious efforts were undertaken to prepare the new Civil Code. The work that was continued for several years has resulted in preparation and publication of the draft first part of the Code. The work still continues on the detailed part of the obligations law. This paper is a voice in the discussion on creation of the future optimal regulation of service provision in Poland, including the services whose one or exclusive goal is to create a specific result. The paper presents some interesting, practically tested and widely used solutions that are offered by the FIDIC standards, different from the standards used under the Polish law. The paper discusses such issues as: the risk of unfitness of the agreed result from the point of view of the goal assumed by the employer/client, the duty of the contractor to warn the client on the faulty specification of requested result, the principle of sharing the risk of the breach of contract, the duty to minimize the negative consequences of the event being the responsibility (liability) of the other party, the right to terminate the agreement in case of the long term obstacle to provide the services, the issuing of the contract performance extension, the remedies for non-performance of non-monetary obligation, information duties of the parties during the performance of the contract, subcontract performance, the order and unilateral change of agreement, contract termination by client/employer, contract termination by a contractor. The international organization of practitioners FIDIC (the independent contract engineers supervising construction works and services) regard the FIDIC standards as the optimal solution from the point of sharing rights, duties and risks between the construction contract parties. In many cases the FIDIC standards can be generalized in order to create the general rules applying to service contracts (not only in case of the broad range of construction services). The presented solutions definitely deserve to be considered as the alternative options during the process of seeking the optimal shape of the future Polish law. Subsequently this will require to make a detailed comparison between them and the present solutions used under the Polish law and the European projects of harmonization of the obligations law.